

Doplňkový študijný materiál o primárnych štýloch

(MISTRÍK, J.: *Stylistika slovenského jazyka*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1997)

Hovorový štýl

Cieľavedomý výber a usporiadanie jazykových prostriedkov, ktoré aktívni používatelia spisovnej slovenčiny používajú v ústnych prejavoch v každodennom jazykovom styku.

Uplatňuje sa v pracovnom, priateľskom a rodinnom prostredí. Je považovaný za najstarší štýl s najmenej ustálenou podobou (neustála dynamika) a jeden zo základných štýlov. Charakterizuje ho hovorená podoba spisovného jazyka, ale nie nárečová (tá je prípustná v súkromnom, nie vždy v verejnom styku). Je spätý s každodennou životnosťou ľloveka, odráža teda každodenné dianie, ktoré ho formuje. Dôležitú úlohu zohráva priamy, bezprostredný postoj hovoriaceho k adresátovi i k predmetu prejavu (= dialogickosť prejavu).

Hovorový štýl sa používa v súkromnom prostredí, má istý stupeň dôvernosti, familiárnosti, expresívnosti. To, čo hovoriaci pozná prostredie a situáciu, mu umožňuje jednoduchšie vyjadrovanie, väčšiu spontánnosť a otvorenosť, t. j. štýl je subjektívny.

Z vyjadrovacích prostriedkov sú pre charakteristické napríklad hovorové slová, vulgárne slová, frazeologizmy.

Formujú ho dva ľinitele:

1. **integrujúci** ľniteľ ustáňuje podobu štýlu (spisovné výrazové prostriedky)
2. **dezintegrujúci ľniteľ** nespisovné výrazové prostriedky (nárečie, slang)

Základné znaky (vlastnosti) :

- **ústnosť** ľformuje sa v ústnom podaní a prejavuje sa tým, čo sa nedodržiava aktuálne ľlenenie výpovedných ľastí (východisko a jadro; jazyk sa zdôrazňuje intonačne, t. j. môže

sa mení); (prostriedky ukazovania, oslovenia, zámená, ľastice, citoslovčia, deformácie niektorých jazykových prostriedkov); zriedkavo má aj písomnú podobu;

- **expresívnosť, emocionálnosť** (oproti intelektuálnosti) ň využíva citovo zafarbené slová (deminutíva, augmentatíva, nadávky, familiárne, expresívne frazeologizmy, ňartovné slová...); prejavujú sa tu aj povahové ľrty hovoriaceho;
- **súkromnosť** ň prejavuje sa prevaňne v súkromnom styku = uvoľnenosť a nepozornosť vo vyjadrovaní, ľo môňe vyústiť do chybného vyjadrovania; striedanie nociónálnych a expresívnych jednotiek (slang, dialektizmy);
- **situálnosť, situovanosť** = modifikácia, obmieňanie obsahu prejavu, spôsobu vyjadrovania v konkrétnej situácii, umoňňuje využívať mimojazykové ňtylistické prostriedky (gestá, mimika, ukaz. zámená);
- kombinujú a striedajú sa ľasy (hovoriaci prebieha z jedného ľasu do druhého, ľím vzniká spontánny a nekontrolovaný prejav);
- **mnohoznaľnosť** ň súvisí so situálnosťou (odborné prejavy sú jednoznaľné);
- **konverzaľnosť** ň základná podoba je dialóg (aj monológ), ľo vplýva na bohatstvo kontaktných prostriedkov (oslovenia, vňeobecné aj vlastné mená, výzvy, hodnotiace poznámky, zdvorilostné frázy (*dovoľte*), parazitické slová (*vyprchávky*), výplnkové slová *ň proste, vňak, jednoducho, reku.....*);
- **obraznosť** ň nie vňak umelecká, tu nemá estetickú úlohu;
- **ľahká zrozumiteľnosť**;
- **pútavosť** ň súvisí so spontánnosťou prejavu;
- **jednoduchosť, prehľadnosť** ň rýchle pochopenie v prúde reľi;
- **výrazová úspornosť, struľnosť** ň súvisí s vedomosťami úľastníka, známymi informáciami, (univerbizácia), hovoriaci chce povedať maximum (substantivizácia, synekdocha (*zlatko*), skratkové slová (*GPZ-ka*), látkové substantíva v plurálovej forme (*dva koryľky, dve mlieka, dve mäsa*), skracovanie uprostred slova (*dovi*);
- **vňeobecnosť a pribliňnosť vo vyjadrovaní** (väľňí rozsah a menňí obsah slov), napr. slovo *veľľý* = *vysoký, dlhý, ňiroký, mohutný, obrovský*... ň je tu teda menňí inventár slov, ale s väľňím pouňitím; nejde o presnosť, pouňívajú sa vňeobecné výrazy, napr. pri zaokrúňovaní a vyjadrení nepresnosti ľíselných údajov;

- **personifikácia, animizácia** ň nehivotné podstatné mená sa správajú ako hivotné (*dostať góla, vreda, Pítať Roháľovi...*).

Typické vyjadrovacie prostriedky:

všetky typy viet, oslovenia, elipsy, výzvy, frazeologizmy, dynamické striedanie intonácie, melódie, tempa reči, odchýlky v artikulácii, preružovaná výpoveď, voľné bezspojkové pripájanie slov a viet (asyndeton), bohatosť kontaktných prostriedkov, vsuvky, klíge, inverzný slovosled, uvoľnená kompozícia viet...

V súľasnosti prevláda tendencia rozľeňovať hovorový štýl na:

- vyggy = verejné rozhovory
- nihggy = familiárny prejav

Ĥánre:

rozprávanie, príhody, dialógy, súkromné listy, prosby, poňakovania, Ĥaloby, odkazy, klebety, vtipy ...

Umelecký štýl

Umelecký štýl má dominantnú estetickú funkciu. Má bohatý inventár jazykových prvkov, spisovných a nespisovných prostriedkov (slang, náreľie, expresívna lexika). Má malý index opakovania slov, vyuĤíva veľgie mnohstvo synonym.

Znaky umeleckého štýlu:

- **variabilnosť** ň variabilná lexika, nepriame pomenovania, variabilita Ĥánrov (antiromán, antidrása ň neregpektovanie Ĥánrovej ľistoty)
- **mnohoznaľnosť** ň jedno slovo môĤe vystupovať vo viacerých významoch (*oheľ ň farba, temperament, vlastnosť, láska*)
- **hovorovosť** ň má blízko k hovorovému štýlu (expresívne slová, dialektizmy, slang)
- **náznaľkovosť** ň signáľvosť ň autor sa nevyjadruje otvorene, ale necháva priestor na ľitateľovu fantáziu, schopnosť dotvoriť text (*metafora, metonymia, synekdocha...*)

- **funkčná neusporiadanosť** ň prejavuje sa v kompozícii (exkurzy ň nimi je narušený súvislý text), napr. návrat autora do minulosti...

Ďánre a útvary umeleckého štýlu:

1. **lyrické** ň v popredí stojí lyrický subjekt („autorô) so svojimi náladami, citmi, pocitmi a subjektívnym vnímaním skutočnosti; konanie postáv stojí v úzadí, resp. nie je prítomné;
2. **epické** ň v strede záujmu stojí udalosť, svet, ľlovek, autor je skrytý, hovoria postavy, v popredí je dej vyjadrený formou rozprávania;
3. **dramatické** ň text sa tvorí vopred a je určený na predvádzanie.

Pozn.: Lyrika, epika a dráma sú literárne druhy.

Lyrické Ďánre:

- *pieseň* (umelá a ľudová);
- *elégia, óda, hymna*;
- *balada* = lyricko-epický útvar s tragickým koncom (Krás Botto);
- *idyla, selanka* = idealizovaný pohľad na prírodu a symbiózu ľloveka s Ŕou (Hollý);
- *báj, mýtus* = veršované rozprávanie o nadprirodzenej bytosti, pohanských bohoch;
- *bájka* = vystupujú v nej zvieratá, ktoré disponujú ľudskými vlastnosťami (antroponymizácia), v závere vyznieva ponaučenie (Fontaine, Záborský, Ezop).

Epické Ďánre:

- *bohatierske spevy, historické spevy* = ospevujú hľivoty, ľiny bohatierov národa (Chalupka, Hurban);
- *rozprávka* = vymyslené rozprávanie ľudí (zvieracie, fantastické, realistické);
- *povešť* = vymyslený príbeh s reálnym základom (Hronský);
- *román* = rozsiahle epické rozprávanie, pôvodne bol rytiersky román;
- *aforizmus*;
- *anekdota*;
- *novela* (novella Ĥnovinka) = výsek zo hľivota postavy, chýba expozícia a katastrofa (Vajanský, Kukulín, Ģikula);

- *poviedka* ň charakterizuje ju menej postáv a jednoduchý dej ako v románe (Timrava, Jesenský, Minál');
- *legenda* = zobrazuje zázračný život svätých.

Dramatické žánre:

- *muzikál* ň spojenie jazykových a hudobných prostriedkov (Na skle maľované);
- *antidráma* ň ignoruje klasickú kompozíciu, má napohľad bezobsačné dialógy, absurdný text (Havel);
- *fragka* ň komika sa pohybuje na hrane uveriteľnosti;
- *Pínohra, tragédia, veselohra, bábková hra, melodráma, pantomíma, opereta, paródia, groteska, divadlo poézie, recitácia.*

Odborný štýl (náulný)

Je objektívny štýl verejného styku, ktorý sprostredkúva vedecké informácie, poznatky.

Objektívny štýl sa využíva vtedy tam, kde treba podať nové informácie alebo určité poznatky; tam, kde sa zaznamenávajú dôležité myšlienky nadobudnuté vedeckým výskumom, úvahami, skúsenosťami. Na rozdiel od hovorového sa realizuje po predchádzajúcej príprave a chýba pri ňom spätná väzba. Vyznačuje sa stereotypnosťou, uniformovanosťou, presnosťou a úplnosťou.

Vlastnosti:

- **písomnosť** (niektoré sú ústne ň referát, koreferát...) ň súvisí s tým neprítomnosť intonácie, konštrukcia viet bezpríznačková, používajú sa zložené vety a súvetné celky, skladba viet je koncentrovanejšia a zomknutejšia;
- **monologickosť** ň podáva ich 1. osoba (plural maiesticus ň používa sa aj v bakalárskych a diplomových prácach), monologická povaha je konštituučim prvkom tohto štýlu;
- **verejnosť** ň prejav je určený verejnosti, vzťah prijímateľa a autora je vzdialený, preto sa nevyužívajú subjektívne vyjadrovacie prostriedky; využívajú sa termíny, explikácie, odkazovacie zámená;

- **pojmovosť** ň používanie združených pomenovaní, texty sú náročné na vnímanie a vyznačujú sa opakovaním termínov, nedostatkom synonymie; v tomto štýle je najvyšší index opakovania slov;
- **presnosť vyjadrovania** ň presnosť výberu jazykových prostriedkov, vety na seba nadväzujú, jednovýznamové slová ň termíny;
- **zreteľnosť** ň jednoznačné jazykové prostriedky;
- **uniformita** ň presná urlenosť, obmedzená variabilnosť textov;
- **plánovitosť** ň prejavy nevznikajú hŕveľne;
- **odbornosť** ň výrazný výskyt odbornej terminológie (potreba jeho znalosti).

Slovná zásoba a syntax nául'ného štýlu:

- termíny, prevaha slov cudzieho pôvodu (aj prevzaté), neologizmy, kompozitá
- prevládajú neosobné konštrukcie, polovetné väzby (príľastia, prechodník...), substantivizované výrazy, parentézy (vsuvky ň vysvetlenie v zátvorke alebo ohraničené pomlčkami), zložitá súvetia a súvetné celky, exkurzy (objektívne vyboľenia z textu, napr. kvôli vysvetleniu novej informácie).

Ďánre a útvary nául'ného štýlu:

výkladové: A. kontextové ň majú písanú podobu (*dizertácia, menší útvary štúdia, Plánok, úvaha, esej*)

B. konsituálné ň majú hovorenú podobu (*referát, prednáška, koreferát, diskusný príspevok...*)

opisné: majú písanú aj hovorenú podobu (*charakteristika lit. diela, recenzia, posudok, pracovný návod*)

Administratívny štýl

Administratívny štýl je objektívny štýl. Kedysi sa označoval starším termínom administratívno-právny štýl. Realizuje sa takmer výlučne v písomnej podobe.

K administratívnym textom patria aj príkazy na verejnosti, napr. *NefajP!T Zákaz fajP!T*

Znaky administratívneho štýlu:

- **knižnosť** vety sú kongruované tak, aby zahŕali maximum faktov; používa sa množstvo sekundárnych predložiek (*napriek, následkom, prostredníctvom, vplyvom, konšiac, nevynímajúc*), predložkových výrazov (*na základe, s ohľadom, za účelom, v rámci, v dôsledku...*), zhustené výrazy (komprimované konšiac....), skratky, znaky ;
- **strohosť, úseľnosť** emocionálny chlad;
- **ekonomizácia** úsilie odstrániť čo najviac jazykových prostriedkov s podmienkou, aby sa nezmenil význam = redukcia textu;
- **enumeratívnosť** vyratúvanie presných dát, jednoznačnosť, dátumy, multiverbizované spojenia, nepoužívajú sa opisy;
- **verejnosť** adresát je v 2. os. pl., niektoré žánre sú bezadresné (obehníky, vyhlášky);
- **stereotypnosť, schematickosť** dopĺňanie informácií do už hotových schém (tlačivá), stereotypnosť viet, konštrukcií a celých prejavov (žiadosť, životopis);
- **ľasovosť** odvolávanie sa na ľasové údaje, ktoré súvisia s vyhotovením administratívnej písomnosti, lehoty vykonania...; vyľeňuje sa presná ľasová a miestna situácia.

Žánre a útvary administratívneho štýlu:

1. dokumentárne;
2. oznamovacie;
3. heslové.

Dokumentárne žánre:

Úlohou týchto žánrov je zachytiť, fixovať uznesenia, zapísať priebeh pre účely archivácie príp. kontroly. Patria k nim útvary:

- *zápisnice* sú stručné záznamy o priebehu a výsledkoch schôdze;
- *protokoly* sú podrobnejšie, obšírnejšie (výpovede svedkov);
- *rezolúcie* sú manifestačné uzavretia rokovaní;

- zmluvy, potvrdenia, oznámenia, pozvánky, záväzky....

Oznamovacie ťánre:

Na rozdiel od dokumentárnych ťánrov sú komusi adresované ťi majú adresáta. Patria sem:

- hlásenia, správy, vyhlásťky, prípisy, obeťníky, inzeráty, smernice

Heslové ťánre:

Úloha heslových ťánrov spoťíva v úsilí zostruťniť administratívne prejavy napr. vypťpaním tlaťív. Sú spojením dokumentárnych a oznamovacích ťánrov. Vyuťívajú grafické prvky, ktoré text sprehťdťujú a uťahťujú orientáciu. Nevystupujú v kontexte, hovoríme o nich, ťe sú akontextové. K heslovým ťánrom moťno zaradiť: *programy kťn, divadiel, výkazy, harmonogramy, inventáre, poukáťky, dotazníky, vysvedťenia.*

Publicistický ťtýl (novinársky, ťurnalistický)

Publicistický ťtýl je spôsob cieťavedomého výberu, usporiadania jazykových prostriedkov, ktoré sa pouťívajú na pohotovú, presnú, presvedťivú informáciu verejnosti. Vyskytuje sa v písomnej, hovorenej i vizuálnej podobe. Ťerpá typické prvky zo všetkých ostatných primárnych ťtýlov, napr. spravodajské ťánre z administratívneho ťtýlu, analytické ťánre z náulťného ťtýlu, beletristické ťánre z umeleckého ťtýlu.

Znaky publicistického ťtýlu:

(spoločné s náulťným ťtýlom):

- **písomnosť** ťi vyťťia, výraznejťia realizácia ťi tvar, podoba, umiestnenie písma (titulky), písomnosť je tu spojená so sémantickým mimojazykovým ťiniteťom; nenesie v sebe prvky spontánnosti;
- **monologickosť** ťi zastúpené minimonológy (rozsahovo menťie), dôraz sa kladie na kompaktnosť celku (menej konektorov);
- **verejnossť** ťi ťurťené ťirťej verejnosti, väčťiemu okruhu než náulťný ťtýl, prejav je pojmovovo menej nároťný;

- **pojmovosť** ň je menšia ako v prípade náulného štýlu, odborné termíny sú často nahradzané opismi, aby sa dosiahla vyššia miera zrozumiteľnosti.

(špecifické vlastnosti):

- **informalnosť** ň najvýraznejšia (primárna) vlastnosť, dominuje informálny slohový postup ň prevaha faktov, substantív, numerálií, skratiek, znaiek, prevláda exaktnosť vyjadrovania;
- **neosobnosť** ň dôraz sa kladie na fakty = objektívnosť;
- **variabilnosť** ň bohaté lexikálne prejavy sú chudobnejšie po syntaktickej stránke, tematicky sú však pestré, pútavé;
- **koncíznosť** (= hutnosť, stručnosť prejavu) ň súvisí s potrebou sprostredkovať čo najviac informácií na malej ploche;
- **aktualizovanosť** ň vždy informuje o najaktuálnejších problémoch a daniach ;
- **všeobecná zrozumiteľnosť** ň odborné termíny sú nahradené opismi;
- **prehľadnosť, presvedčivosť, plastickosť textu** ň dosahuje sa pomocou typografickej úpravy textu.

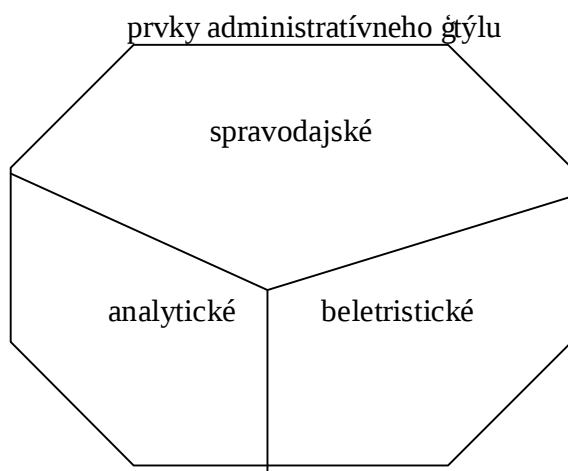
Štýly a útvary publicistického štýlu:

Uplatňuje sa trichotomické členenie:

spravodajské

analytické

beletristické

nául'ný ğýl

umelecký ğýl

SPRAVODAJSKÉ ĦÁNRE sú jazykovo úsporné, kompozil'ne jednoduché, objektívne. Uplatŕuje sa pri nich iba informaľný slohový postup, jednoduchá kompozícia (nadpis a text); sú objektívne a vecné

Patria k nim útvary:

- *správa* ň informuje o udalosti, ktorá sa stala, má malý rozsah, obsahuje množstvo faktografických údajov;
- *interview* ň má dialogickú formu a ľasto aj propagaľný význam (zaujaŕ poslucháľa);
- *noticka* = neľlenená správa bez rámcových ľastí (tvoria ju niekedy iba dve vety);
- *riport* = malá reportáľ, úsporná v opisnosti a obsahujúca veľľ faktov; zo vĕľkých spomínaných útvarov je najdlhĕľ;
- *komuniké* = závereľné ğtátno-politické vyhlásenie, úradné oznámenie;
- *story* = výpoveŕ svedka;
- *oznámenie* = je zamerané na budúcnosŕ, na udalosŕ, ktorá sa eĕte len uskutoľní;
- *inzerát* ň je preŕ charakteristická utilitárnosŕ (ziskovosŕ).

ANALYTICKÉ ĦÁNRE analyzujú, hodnotia situáciu. Dominantná je subjektivita s cieľom presvedľiŕ ľitateľľ na základe objektívnej analýzy javu ň obsahuje prvky analýzy, argumentácie. Majú charakter výkladového slohového postupu, pretoĕ kriticky pristupujú k hodnotenému obsahu. K analytickým Ħánrom patria:

- *úvodník* = subjektívne ladená úvodná ľasŕ novín, úvaha na aktuálnu tému, struľný titulok, dáva novinám peľľ, vyjadruje orientáciu periodika;
- *komentár* ň je konkrétnejĕľ ako úvodník, výstiĕnejĕľ, subjektívnejĕľ, autor je odborník v danej oblasti;
- *recenzia* ň nemá vedecký charakter, skôr je písaná vĕľobecne (zahŕľa kladné i záporné stránky analyzovaného diela);
- *glosa* = poznámka na okraji;

- *posudok, kritika* ň prestupujú do nául'ného ğýlu.

BELETRISTICKÉ ĦÁNRE zobrazujú (na rozdiel od umeleckého ğýlu) len konkrétne udalosti. Pri ich formovaní sú vĝak prítomné prostriedky umeleckého ğýlu, l'ím sa znižuje faktografickosť a dosahuje sa uvoľnenosť prejavu. K beletristickým Ħánrom patria:

- *reportáž* = (ĝirĝia správa obohatená o svedecký postoj), ponúka dostatok faktov, vystupujú v nej konkrétne osoby, je autentická;
- *besednica* = priateľský príhovor, rozprávanie na aktuálnu tému (nie je taká kritická ako fejtón), je zhovievaveĝia, obsahuje navyĝe umelecké prvky;
- *causerie* = zábavné rozprávanie (aj prednáĝka) so subjektívnymi prvkami;
- *fejtón* = duchaplné a vtipné rozprávanie o udalosti s emocionálnym postojom, autor má v texte silnú pozíciu, vtipne kritizuje záporný spoločenský jav;
- *glosa* = subjektívna poznámka, vysvetlivka ň autor pomocou nej struľne uplatňuje svoj postoj k veci;
- *entrefilet* = medzilánok, struľná správa podaná beletristicky; môĝe podávať aj menej atraktívnu tému alebo to môĝe byť ironická poznámka (text medzi dvoma inými l'ánkami);
- *pamflet* = ostrý satirický hanopis;
- *karikatúra* = vyjadrenie v skratke, v ktorom retuĝujeme alebo hyperbolizujeme isté vlastnosti.

Esejistický ğýl:

Esejistický ğýl je subjektívno-objektívny ğýl. Poznatky komunikuje originálnym spôsobom s vyuĝitím umeleckých postupov, l'ím spŝa svoju informaľnú a estetickú funkciu. Esejistické Ħánre reagujú na aktuálne i menej aktuálne udalosti (l'asto aktualizuje aj starĝie témy) a usilujú sa podať ich literárnokritickým spôsobom. Esejistický ğýl patŝí podľa J. Mistríka k sekundárnym ğýlom, pretoĝe ide o zmes umeleckého s inými ğýlmi, najmä nául'ným (pridŝia sa faktografie).

Do tohto štýlu patria krátke prozaické úvahy s filozofickou, vedeckou, duchovnou, etickou problematikou atď. Základným útvarom je esej (= duchaplná úvaha, blízka fejtónu, ale širšia). Subjekt autora je v nej silno zastúpený, pôsobí na čitateľa, aby zaujal, či dosiahol odozvu. Subjektívnosť vplýva aj na výber jazykových prostriedkov a exkluzivitu výrazu (okazionalizmy). Eseje majú často metaforický názov. Zo slovnej zásoby sú zastúpené emocionálne zafarbené slová, okazionalizmy, archaizmy, termíny, neologizmy, kontrasty.

Rečnícky štýl

Rečnícky štýl je subjektívno-objektívny. V istom časovom období ho vytvárali masovokomunikačné prostriedky (rozhlas, televízia).

Znaky rečníckeho štýlu:

- **ústnosť** – adresát je v komunikácii prítomný, môže zasiahnuť do prehovoru (vzniká možnosť spätnej väzby) – prejavuje sa verbálna, vizuálna a akustická zložka
- **sugestívnosť** – vzniká použitím rozličných prostriedkov iných štýlov – beletrizujúce a ozdobné, dramatizujúce (umelecký štýl), názorné prvky (náulný štýl), faktografické prvky (administratívny štýl)
- **beletrizujúce prvky** – stimulujú pozornosť poslucháča (napr. upútanie s oslovením – *Neverili by ste, čo sa stalo....*, použitie rečníckej otázky atď.)
- **názornosť** – dosahuje sa často frazémami, ktoré sa časom stávajú sa kliché (*spasť na vavrínoch*), využíajú sa aj citácie, príklady, alúzie, porovnania, citáty
- **intonácia** – nezastupiteľnú úlohu zohráva melódia, pauza, rytmus, dôraz, tempo, mimika, gestika

Ďalšie a útvary rečníckeho štýlu:

- **agitačné** – charakterizuje ich agitačná, presvedčacia funkcia (*politická a súdna reč*)
- **náulné** – majú didaktický charakter (*prednáška, referát, koreferát, diskusia, polemika*)
- **príležitostné** – majú estetickú požiadavku, zapôsobí na prijímateľa (*smútné, oslavné, slávnostné prejavy*)

